

ЛІТЕРАТУРА

1. Сенека Л.А. Нравственные письма к Луцилию. – Кемеровское кн. издательство, 1986. – 464 с.
2. Богомолов А.С. Античная философия. – Москва: МГУ, 1985. – 368 с.
3. Нечепоренко Л.С. Педагогічна майстерність. – Харків: ХНУ, 2009. – 270 с.

УДК 378.013

О НОВЛЕНА ФОРМА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Гапон Е.В., Гапон В.І., Ремзі І.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті обговорюються педагогічні умови запровадження у навчальний процес класичного університету оновленої форми самостійної роботи студентів за використання індивідуальних навчально-дослідних завдань.

Ключові слова: індивідуальне навчальне заняття, індивідуальне навчально-дослідне завдання, аналітичний огляд.

ОБНОВЛЕННАЯ ФОРМА САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

Гапон Э.В., Гапон В.И., Ремзи И.В.

В статье обсуждаются педагогические условия введения в учебный процесс классического университета обновленной формы самостоятельной работы студентов с использованием индивидуальных учебно-исследовательских заданий.

Ключевые слова: индивидуальное учебное занятие, индивидуальное учебно-исследовательское задание, аналитическое обозрение.

NOVELIZED SHAPE OF STUDENT'S INDEPENDENT WORK

E. V. Gapon, V. I. Gapon, I. V. Ramsey

The pedagogical conditions of introduction novelized shape of student's independent work in classical university educational process with have the use of individual school-exploratory task are considered in the article.

Key words: individual academic lesson, individual school-exploratory task, analytical review.

Приєднання України до Болонського процесу та поквпливе реформування української освіти за західними зразками з метою інтеграції в європейський і світовий інформативний та освітній простір не зважаючи на її занепад, спричинилися до помітних змін у організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, зокрема у класичних університетах [1, 2, 3]. Зауважимо, що окрім закону «Про вищу освіту 2002 року [1], досить категоричні вимоги з боку МОНУ до болонізованого навчального процесу були викладені у навчальному посібнику колективу авторів за редакцією В. Кременя 2004 року [2]. Але оскільки окремі з цих вимог виглядали упередженими та недостатньо перевіреними досвідом вітчизняної вищої школи, більшість класичних університетів були змушені розробити самостійні положення про організацію навчального процесу. Останні мали врахувати власний досвід і обставини функціонування, а також принципову інерційність складного багатofакторного освітнього процесу. Ці конкретизовані за сучасних умов свого функціонування положення врахували головні вимоги МОНУ та адміністративне розпорядження щодо введення з 1 вересня 2005 року в усіх без винятку вищих навчальних закладах України кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП). Власні положення виглядали, на наш погляд, менш стандартизованими, більш поміркованими та виваженими, що зробило їх придатними до практичного застосування у реформований навчальний процес. Зокрема таке власне «Положення про організацію навчального процесу в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна» (далі – Положення) наказом ректора введене у

дію з 1 вересня 2009 року [3]. Цим Положенням враховані як закони України, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів, накази та листи Міністерства освіти і науки України, так і документи ХНУ імені В.Н. Каразіна, а також відомі вітчизняні наукові психолого-педагогічні вимоги щодо організації ефективного навчального процесу у класичному університеті [4].

За Положення 2009 року поряд з традиційними формами організації навчального процесу, такими як лекція, лабораторні, практичні заняття-практикуми, семінари і консультації, з'явилася нова форма аудиторних занять, а саме: індивідуальне навчальне заняття (*інз*). Воно «проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей» [3, с. 12]. За власного розуміння додамо, що таке *інз* можливо проводити не лише з одним студентом, а здебільшого з декількома – з двома-трьома, малою чи навіть академічною групою. Таке поширене тлумачення *інз* обумовлене тією психолого-педагогічною закономірністю, що полягає у посиленій ефективності спільних з викладачем занять з декількома студентами порівняно з парним педагогічним спілкуванням викладача лише з одним студентом на зразок репетиторства [5].

Окрім тенденції до переакцентування та подекуди переорієнтації цільового призначення форм здійснення аудиторних, тобто сумісних з викладачем занять зі студентами, навчальний процес в Університеті передбачає помітну зміну питомої ваги аудиторних і позааудиторних занять на користь самостійної роботи студентів (СРС). Остання має складати орієнтовно 50% від загального навчального часу. За валеологічної (здорового способу життя) вимоги збереження здоров'я студентів бюджет загального навчального часу має бути обмеженим [6]. Тому посилення СРС можливе лише за рахунок скорочення аудиторних занять. При цьому загострюється низка протиріч реального навчального процесу, а подолання негативного впливу невивірених і неузгоджених поміж собою змін на кінцеву якість навчального процесу вимагає системного підходу до реформування освіти в Україні [7], отже потребує додаткового дослідження. Тому за мети даного дослідження, яка полягає у якомога безболісному педагогічному забезпеченні впровадження КМСОНП у класичному університеті, лишається апріорі

погодитись з Положенням, згідно якого «самостійна робота студента є основним засобом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час» [3, с. 13]. Але мусимо завжди мати на увазі, що навіть за умов СРС також головним лишається виконання студентами індивідуальних навчальних завдань викладачів як керованих і керуючих суб'єктів спільного навчального процесу. Тому згідно Положення маємо: «Види індивідуальних завдань з певних навчальних дисциплін визначаються навчальним планом (факультету – авт.). Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються графіком, що розроблюється кафедрою на кожний семестр. Індивідуальні завдання виконуються студентами самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома студентами» [3, с. 14]. Далі в Положенні конкретизовані головні види індивідуальних завдань: контрольні роботи (за СРС), розрахунково-графічні, курсові, дипломні, кваліфікаційні і магістерські роботи чи проекти, а також реферати, аналітичні огляди тощо. Реферативно-оглядова форма індивідуальних завдань рекомендована для теоретичних курсів і дисциплін гуманітарного циклу. Зауважимо, що перелічені у Положенні добре відомі форми завдань співпадають з традиційними. Це, мабуть, не влаштовує радикальних реформаторів, яким потрібні лише «інноваційні». Сталі традиційні вони необґрунтовано обізвали «виключно інформаційно-пошуковими формами роботи», приписали їм низьку ефективність і тому непридатність до використання в «оптимізованій» «творчій (евристичній)» СРС [2, с. 244]. Натомість ними пропонується нібито нова форма завдання, а саме: індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ). На наш погляд, підкреслення в назві завжди бажаного навчально-дослідного характеру СРС ще не гарантує її якісно нову сутність. До того – саме такими кращі зразки СРС сприймалися завжди. Тому можна погодитись з оновленою (за додання ознаки «дослідного») назвою завдання, а також визначенням, метою застосування, змістом, структурою, порядком подання та захисту виконаних ІНДЗ, які наведені у посібнику [2] на с. 245. Отже, надалі виконання ІНДЗ будемо вважати за оновлену форму самостійної роботи студентів.

Значно важливішим за назву вбачається її погодження зі змістом СРС. Останній значною мірою залежить від різнобічного [6], у першу чергу психолого-педагогічного забезпечення СРС, а також здібностей, підготовленості та мотивації до СРС студентів [5]. Подальше обговорення педагогічних умов використання ІНДЗ як ознаки оновленої форми СРС йдеться з посиланням на досвід кафедри педагогіки Університету.

За педагогічне забезпечення СРС відповідає кафедра. І починається воно з розробки тематики ІНДЗ. Розроблена лектором тематика ІНДЗ з читаної ним дисципліни укупі з методичними поясненнями стосовно ІНДЗ щодо розділу робочої навчальної програми дисципліни про розподіл балів, які отримують студенти, зокрема за усну та письмову звітність з ІНДЗ, входять до складу методичних засобів навчання студентів, якими їх забезпечує кафедра. У вигляді витягів з робочої програми лектор потоку забезпечує ними кожного студента під час викладу вступної частини першого заняття за розкладом. Далі список вибраних за власним бажанням студентів тем ІНДЗ з доданими пропозиціями щодо їх уточнення староста курсу повертає лектору у зазначений термін (наприклад, двонедільний). Отже, уточнені теми ІНДЗ закріплюються індивідуально за кожним студентом у семестровому графіку навчального процесу за визначення орієнтовних послідовності та дати звіту. Усні звіти з ІНДЗ за попередньої перевірки пояснювальної записки та допуску до захисту можуть заслуховуватись як на аудиторних за розкладом заняттях, поточних у разі відсутності групових або в академічних групах, так і на варійованих поза розкладом і по суті додаткових за бажанням обох суб'єктів НВП заняттях, що отримали назву «індивідуальних навчальних занять» (*інз*). Останні «організуються за окремим графіком, затверджуваним завідувачем кафедри» та «фіксуються в журналі обліку індивідуальних занять... кафедри [3, с. 12]. Тут можливо зробити слідує пояснення. Щорічний, тобто робочий навчальний план факультету, якщо він передбачає лише поточні заняття з дисципліни кафедри, обумовлює більшу кількість *інз* за наявності ІНДЗ у робочій програмі кафедри. При наявності практичних занять за розкладом, а щодо гуманітарних дисциплін це – семінари в академічних групах, то усний захист ІНДЗ, що нагадує

звичну для викладачів структуру захисту реферату, тобто доповідь і її обговорення відбувається частково чи здебільшого на семінарах. У цьому випадку лише велика кількість бажаючих виконати ІНДЗ з метою отримати додаткову до модульного контролю кількість балів потребує додаткових аудиторних, тобто сумісних з викладачем *інз*. Але зрозуміло, що кількість потрібних *інз* може бути помітно меншою, ніж у попередньому випадку. Звідси можна зробити висновок, що наявність ІНДЗ у робочій програмі кафедри передбачає збільшення планованого навантаження викладачів за рахунок *інз* і навпаки. Тому у кафедри, на наш погляд, з'являється можливість варіації у певних межах навантаження викладачів на противагу природним спробам окремих природничих факультетів скоротити до мінімуму обсяг аудиторного навчального часу, потрібного на вивчення гуманітарних, зокрема психолого-педагогічних дисциплін. Тенденцію до планування факультетами лише поточних занять з окремих дисциплін кафедри педагогіки ми відчули вже на власному досвіді.

Іншим мотиваційним стимулом поширеного впровадження ІНДЗ реферативно-оглядового змісту і водночас *інз* є його сприяння розвитку у студентів творчого наукового, тобто евристичного поряд з логічним мислення. Адже дійсно, виконання ІНДЗ, що потребує самостійного аналізу й узагальнення як фактичних даних, так і здебільшого протирічних теоретичних поглядів з проблематичного, тобто остаточно на цей час не вирішеного питання, що виникає за відповідно сформульованої теми ІНДЗ, подекуди рівноцінне початковій науковій праці типу першої частини оглядової статті чи навіть першого розділу дисертації. Нагадаємо, що ця перша частина статті чи дисертації має стандартизовану назву «огляду публікацій за попередніх досліджень» чи огляду літератури з проблеми». Саме за статусу першої наукової спроби чи початкової праці ІНДЗ здатне викликати неабиякий інтерес і бажання його виконати, принаймні у кращих студентів. І вже як слідство – поява змістовних реферативно-оглядових робіт з власними аналізом і висновками, що слугують наочним і переконливим прикладом для наслідування рештою студентів. Така власна студентська мотивація, як відомо, може навіть суттєво переважити викладацьку [4]. Але педагогічне забезпечення вказаного ефекту вимагає від викла-

дача кваліфікованого, а саме: оригінально-проблемного формулювання тематики ІНДЗ. Лише така тематика, що не дозволяє знайти дослівну назву-копію в інтернеті, породжує самостійне мислення студентів. І тільки така оригінальна тематика не дозволяє йти хибним, спрощеним і полегшеним шляхом «скачування» з інтернету готових відповідей у вигляді чужих думок, що привласнюються лише за примітивного виключення посилань на їх дійсних авторів. Таке скачування-плагіат без посилань стало дуже поширеним сьогодні явищем навіть у більшості публікацій численних «авторів» наукових видань і аспірантів, не кажучи вже про реферати студентів. Великі купи нікчемної студентської макулатури, копійованої зі зверхвеликої «плюшкінської» купи засміченої інтернетної інформації, доводиться викладачам щорічно перевіряти за незабезпеченості їх електронними засобами типу «детекторів плагіату» на зразок кращих англійських університетів.

За кілька років читання гуманітарних дисциплін педагогічного спрямування (наприклад, «Педагогіка і психологія вищої школи» для магістрів) нами набуто першого досвіду розробки якісної тематики ІНДЗ і створено початковий «банк» якісних реферативно-аналітичних оглядів. До нього увійшли письмові звіти з ІНДЗ, що ініціативно та певною мірою творчо виконані кращими студентами за розробленої викладачами та скоректованої виконавцями тематики. Вони з певним успіхом демонструються нами наступним поколінням студентів як кращі, достойні наслідування зразки СРС за оновленої форми ІНДЗ. Зокрема нами набуто досвіду, яким чином за необхідності (велика кількість бажаючих) суттєво збільшити (скажімо подвоїти чи навіть потроїти) кількість тем ІНДЗ без зниження їх якості, зокрема збереження вихідної тематики, пов'язаної з системним викладом принципово важливих тем курсу. Це можна робити, наприклад, шляхом утворення «тандемів» і їм подібних «робіт комплексної тематики», що цілком відповідає Положенню-2009, яке обумовлює кредитно-модульну організацію навчального процесу у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна.

Робота з посилення педагогічного забезпечення ефективності СРС і зокрема за використання якісних ІНДЗ і тому оновленої її форми, що сьогодні демонструє перші ознаки успішності, буде нами подовжена.

Ми з вдячністю вислухаємо будь-які мотивовані зауваження у свою адресу, особливо ті, що базуються на досвід аналогічної науково-методичної роботи викладачів інших класичних університетів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Про вищу освіту» Закон України від 17.01.2002 р. № 2984 –III.
2. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посібник // Колектив авторів за ред. В. Кременя. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2004. – 384 с.
3. Положення про організацію навчального процесу в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна. – Х.: ХНУ, 2009. – 82 с.
4. Основы педагогики и психологии высшей школы. // Под ред. А.В. Петровского. – М.:Изд. Московского ун-та, 1986. – 304 с.
5. Гапон Е.В., Гапон В.І. Психолого-педагогічні умови ефективності самостійної роботи студентів. // Наук. зап. каф. педагогіки ХНУ. Вип. XVI. – Х.: Основа, 2006. – с. 60-68.
6. Головченко Г.Т. Забезпечення самостійної роботи студентів гуманітарного ВНЗ // Наук. зап. каф. педагогіки ХНУ. Вип. XI. – Х.: Основа, 2004. – с. 41-50.
7. Гапон Е.В., Гапон В.І. Можливості системного підходу до реформування освіти в Україні. // Наук. зап. каф. педагогіки ХНУ. Вип. XI. – Х.: Основа, 2004. – с. 34-41.